

DE GODSGEZANT.

Over de populariteit van een irreguliere genezer.

Willem de Blécourt

Aandacht voor de sociale (of culturele) constructie van ziekte en genezen houdt aandacht in voor de manier waarop die twee tegenpolen worden verbeeld en voor de betekenissen die eraan worden toegekend. Deze beeldvorming en betekenistoekenning zijn niet beperkt tot de afbakening van wat onder ziekte wordt verstaan en wat gezondheid is. Definities vormen enkel het begin van culturele processen die zich uitstrekken tot de reacties op genezingen. Daartussen zijn diverse stadia te onderkennen. In ieder concreet geval vinden discussies plaats over de vraag of bepaalde verschijnselen als ziekte te classificeren zijn, over de vraag welke ziekte in het geding is en over de meest accurate geneesmethoden. Op een zeker moment kan het besluit vallen een deskundige in de arm te nemen. Welke genezingsexpert wordt gekozen, hangt onder meer af van de relatie tussen de op dat moment meest aansprekende ziektevoorstelling en het imago van een genezer.

In de Nederlandse samenleving functioneert sinds de negentiende eeuw een officiële gezondheidszorg op nationale schaal, zodat er experts zijn ontstaan die daarbinnen erkenning genieten. Hun imago is evenwel niet zo groot dat zij zonder uitzondering gekozen worden om oplossingen voor ziektes te bieden. Dat geldt net zo hard voor de huidige tijd als voor de negentiende eeuw. Er zijn altijd mannen en vrouwen geweest die hun diensten als genezingsexpert aanboden buiten de officiële gezondheidszorg en waar ook gebruik van werd gemaakt. Op deze 'irreguliere genezers' wil ik in dit essay de aandacht richten. Ik wil vooral proberen antwoorden te vinden op de vraag waarom sommigen onder hen zo'n grote populariteit genoten.

Historisch onderzoek naar irreguliere genezers (soms ook wel aangeduid als kwakzalvers) is tot nu toe vooral geconcentreerd op de vroegmoderne periode.¹ In reactie daarop heb ik besloten de periode rond 1900 te onderzoeken. Medisch historici gaan namelijk nogal eens (expliciet of impliciet) van de veronderstelling uit dat allerlei niet-orthodoxe vormen van genezen zijn betoegeld door de nationale wetten die vanaf het midden van de negentiende eeuw de uitoefening der geneeskunde regelden. Die veronderstelling lijkt me onjuist.

1 Zie recentelijk: Hans de Waardt, 'Op de grens. Drie irreguliere genezers en hun publiek in Holland in de achttiende eeuw', in: Marijke Gijswijt-Hofstra ed., *Op zoek naar genezing. Medische geschiedenis van Nederland vanaf de zestiende eeuw* (Amsterdam 1995) 29-45.

In de ogen van de zieken bleef er wel degelijk geneeskundige expertise aanwezig naast het reguliere aanbod.

Het is niet meer precies te achterhalen door wie, hoe vaak en waarvoor afzonderlijke genezers werden bezocht. Patiëntenboeken zijn uitermate zeldzaam. De populariteit van genezers moet dus op andere manieren worden vastgesteld. Dat gaat het beste aan de hand van berichten in de pers (alleen voor enkele streken in Nederland zijn hiervoor ook zogenaamde 'volksverhalen' te gebruiken).² Kranteberichten zijn vanzelfsprekend het duidelijkst wanneer wordt gemeld dat een genezer een grote toeloop had en van heinde en verre werd bezocht. Daarnaast zijn er uitspraken over de populariteit van genezers te doen door te letten op de totale duur van hun activiteiten en op hun actieradius. Hoewel soms het spreekwoord wordt aangehaald over de profeet die in eigen land niet geëerd wordt - waarmee werd bedoeld dat plaatsgenoten een genezer nauwelijks raadpleegden - kan toch gelden dat een toename van de reisafstand van de patiënt eveneens een aanwijzing vormt voor de toename van de populariteit van de genezer. Sommige genezers bevorderden dit door zelf op de trein te stappen en zittingen buiten hun woonplaats te houden.

De meest populaire (en in ieder geval de meest spraakmakende) genezer uit de door mij bestudeerde periode was Sequah.³ "Heb je pijn in je benen," zongen de jongens op straat, "heb je reumatiek, ga naar Sequah henen: hij geneest je met muziek".⁴

De koning aller masseurs

In juni 1891 kwam er een man in Nederland. Hij was Engels, heette Charles Davenport, en was in dienst van de Londense Sequah Company, waarvoor hij geneesmiddelen verkocht. "The provinces which Sequah traversed are the most backward, in point of education, in the enlightened kingdom of Holland", meldde de *Chemist and Druggist* eind augustus in een poging de wonderbaarlijke genezingen van de man te relativiseren, die toen nog niet verder was gekomen dan Roozendaal. Het zag er in het begin ook nog niet zo veelbelovend uit. "I have been in Holland with little Davenport", schreef één van de andere vertegenwoordigers in juni aan het Londense hoofdkwartier. En hij vervolgde: "I do not think it will be a big do there as cases are hard to get [hij doelde op patiënten] - it may get better further up the country".⁵ Die aanvankelijk geringe belangstelling van reumatieklidders - de patiënten waar Sequah zich voorname-

2 Zie hierover: Willem de Blécourt, 'Duivelbanners in de Noordelijke Friese Wouden, 1860-1930', *Volkskundig Bulletin* 14 (1988) 159-187.

3 Zie over hem ook: Willem de Blécourt, 'Sequah in Amsterdam. Over de invloed van reclame op een medische markt', *Focaal. Tijdschrift voor Antropologie* 21 (1993) 131-172.

4 H.J.W. Droogleevers Fortuyn, *Kwakzalverij, bijgeloof en geneeskunst* (Amsterdam 1940) 42.

5 *The Chemist and Druggist*, 22 augustus 1891, 318; Wellcome Institute for the History of Medicine, Sequah archives, box 1, file 2/G, Norman to Kasper, 18 juni 1891.

lijk op richte - lag niet zo zeer aan de manier waarop de genezer de aandacht trok. Zoals de plaatselijke krant berichtte: "Op een met vier flinke paarden bespannen praalwagen rijdt hij op zekere tijden door de straten. Het is niet te verwonderen dat bij dien tocht zich een aantal nieuwsgierigen doen vinden. Gisteren avond zou de Wonderdocter (zooals hij door het volk alhier wordt genoemd) voor het eerst zijne werkzaamheden beginnen, die bestaan in het masseeren van lijders aan rhumatiek. Slechts een patient was opgekomen".⁶

Sequah was al gauw nieuws voor de landelijke pers. Een week later berichtte de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*: "Iederen avond laat de wonderdokter zich in zijn met vier schoone paarden bespannen vergulden wagen met muziek naar een marktplein brengen, waar hij de zieken, die zelfs op een bed tot hem worden gebracht, door wrijving met de Sequah-olie dadelijk geneest. Des avonds is de gemeente dan ook in rep en roer om te gaan zien. Hij verricht natuurlijk wonderen van genezing".⁷ Ook de geneeskundig inspecteur van Zeeland en westelijk Noord-Brabant kreeg lucht van hem en vroeg aan de minister van Binnenlandse Zaken of Sequah niet eigenlijk het land moest worden uitgezet. Dat was niet in overeenstemming met de vreemdelingenwet. De inspecteur moest zich beperken tot een aanklacht voor het kantongerecht in Bergen-op-Zoom wegens het onbevoegd uitoefenen van de geneeskunst en het onbevoegd verkopen van geneesmiddelen. Toen de zaak eind augustus voor kwam was de genezer al naar Rotterdam vertrokken. Veroordelingen deerden hem weinig (de arrondissementsrechtbank in Breda had hem uiteindelijk een boete van 150 gulden opgelegd).⁸ Al gauw voorzag hij zich van een bevoegd geneeskundige om de medische kant van zijn handelingen te dekken en trok hij een apotheker aan om de olie te verkopen.

In Rotterdam vestigde Sequah wel degelijk de aandacht op zich. Dat ging in fasen. Reeds de eerste avond was er een "zeer talrijk publiek van verschillenden rang en stand opgekomen", aangelokt door de strooibiljetten die vanaf de reclamewagen waren verspreid. Een patiënt werd het toneel opgedragen. "Sequah ontnam deze man dadelijk zijn stok en brak dien aan stukken zeggende, dat hij dien niet meer noodig zou hebben". Achter een gordijn werd de man ontkleed, gemasseerd en vervolgens op zijn benen gezet. "Nu moest hij, terwijl hij geen voet durfde te verzetten, gymnastische bewegingen maken en, eerst beangst de door merg en been dringende pijnen, die reeds zes weken hem kwelden, te zullen gevoelen, durfde de man zijn beenen bijna niet te gebruiken, maar spoedig werden zijn bewegingen vrijer en met een verhelderd gelaat begon hij te dansen en te springen. Nog hooger moest hij springen, nog krachtiger met de voeten neerkomen, sneller nog moest het bloed door de

6 *De Grondwet* 18 juni 1891.

7 *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 25 juni 1891.

8 ARA, Archief medische politie 1881-1901, inv.nr. 20, nrs. 2373, 2465, 2490; *Mededeelingen omtrent het Geneeskundig Staatstoezicht in de inspectie Zeeland en westelijk Noord-Brabant*, vergadering 15 december 1891, 17, 21; *Weekblad van het recht* 6087; Rijksarchief Noord-Brabant, Archief arrondissementsrechtbank Breda, inv.nr. 205, nr. 626.

aderen vloeien, en daarom tilde Sequah den man drie voet van den vloer op en liet hem vrij op zijn voeten terecht komen". De patiënt kleedde zich weer aan en werd aan het publiek getoond. Hij voerde zelfs op de maat der muziek enkele danspassen uit en kreeg daarna nog geld toe. De volgende dag wandelde hij een uur lang, "naar hij ons mededeelde met het beste gevolg".⁹

Het publiek had al snel in de gaten dat er iets bijzonders aan de hand was. "Zelfs de mededinging van de kermis schaadt hem niet", merkte de *Rotterdamse Courant* op. Enkele ondernemende lieden poogden een handeltje in slaolie op te zetten, "voorgevende dat het Sequah-olie was". Anderen ontvreemden het echte spul uit het gebouw waar de voorstellingen werden gegeven. In Moerdijk gaf 'een navolger van Sequah' een openluchtvoorstelling en er werd zelfs een plant naar hem vernoemd.¹⁰

Met een zekere regelmaat waren er aanleidingen om de handelsnaam van de genezer te vermelden. De frequentie van de berichten nam evenwel pas goed toe vanaf 26 augustus en er volgden weer verslagen vanuit de zaal. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Op de gemelde datum verscheen een speciaal *Sequah-nommer* van het *Maandblad* van de Vereeniging tegen de Kwakzalverij, waarin een felle aanval werd gelanceerd tegen de genezer, "een vreemde kwakzalver, die er zijn werk van maakt op het lijden van arme zieken te speculeeren". Ook werd er in die dagen een verbod uitgevaardigd de flesjes met geneesmiddelen te verkopen en stelde de politie in Rotterdam een strafvervolgning tegen Davenport in.¹¹ Van hogerhand spande men dus samen om de genezer in de schijnwerper te zetten. Of zoals het eind 1891 luidde naar aanleiding van een volgende poging tot vervolging: "Sequah heeft al de professoren, dokters en apothekers het hoofd in de war gebracht. Eerst kregen de kranten van sommige dokters een uitbrander, omdat ze over Sequah schreven en dus reclame voor hem maakten; het *Maandblad tegen de Kwakzalverij* kreeg van hetzelfde laken een pak [...]. Sequah verwierf zich de volksgunst! Sequah werd gevierd, meer dan een 'dokter', meer dan een 'professor', meer dan een 'vorst' zelfs - en dat wekte de jalousie der 'geneeskundige faculteit!' Maar hoe ze ook tegen Sequah te velde trekken - de dankbaarheid der van pijn verlostes lijders kunnen ze hem niet ontnemen!".¹²

9 Citaten uit de *Maasbode* en het *Rotterdamsch Nieuwsblad* van 29 juli 1891. Zie ook *De Tijd* van dezelfde datum.

10 *Rotterdamsche Courant*, 14 augustus; *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 4 augustus en *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 6 augustus; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 14 en 15 augustus, *Rotterdamsche Courant*, 16 en 17 augustus; *de Maasbode*, 21 augustus; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 2 september 1891.

11 *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 26 en 28 augustus; *Rotterdamsche Courant*, 28, 30 en 31 augustus; *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 28, 29, 30 augustus 1891.

12 *Asmodée*, 31 december 1891.

Herinneringen

Sequah's rondreis door Nederland duurde iets meer dan twee jaar. Na de belangrijkste plaatsen in de provincies Noord- en Zuid-Holland te hebben afgewerkt trok hij naar Friesland en Groningen, om vandaar af te zakken naar Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant. In de zomer van 1893 was hij weer terug in Zeeland (Vlissingen was voor hem de poort naar zijn vaderland). Tijdens zijn bezoek in Zierikzee openbaarde zich een al sluimerend conflict met de maatschappij waar hij voor werkte. Nadien trad hij voor zichzelf op en bezocht hij nog Bergen op Zoom, Dordrecht (de enige plaats die hij twee maal aandeed) en uiteindelijk Utrecht. In het najaar van 1893 vestigde hij zich in Den Haag, waar hij tot 1901 als masseur werkzaam bleef.

Overal stond hij zeer sterk in het nieuws en was hij het onderwerp van vele gesprekken en beschouwingen. Een geliefd tijdverdrijf, dat overal in Nederland werd nagevolgd, was bijvoorbeeld om de paarden van zijn koets uit te spannen en hem in triomf door de straten te trekken. Uiteindelijk maakte hij zo'n furore, dat hij nog jaren later als de ultieme 'kwakzalver' werd beschouwd, de nachtmerrie voor iedere bestrijder van de kwakzalverij. Zo meldde het *Maandblad tegen de Kwakzalverij* in 1908 met schrik dat er mogelijk een nieuwe Sequah was opgestaan en in 1912 schreef men dat zijn "bombarie en fratsen zeker ook nog niet vergeten zijn".¹³ Tijdens de discussies in 1914 naar aanleiding van een verzoekschrift het medische monopolie op te heffen was hij een van de weinige genezers die door de tegenstrevende artsen met name werd genoemd. Nog in 1925 berichtte de hoofdinspecteur van de Volksgezondheid dat er geen vertoningen hadden plaatsgevonden die aan het optreden van Sequah deden denken.¹⁴ Ook bleef hij voortleven in de herinnering van de patiënten en was hij het onderwerp van liedjes.¹⁵ Eén voorbeeld daarvan is het versje dat in 1960, dus bijna zeventig jaar na zijn optreden werd genoteerd in Friesland.

Heb je al gelezen al in een zekere courant
 Dat Zeekwa is gekomen al in ons vaderland
 Heb je kromme benen of last van rematiek
 Ga je mee naar Zeekwa [die] geneest je met muziek
 Heb je last van luizen of vlooiën in je nek
 Ga je mee naar Zeekwa die vangt ze met de pet.

"Vroeger had je een beroemde wonderdokter," vertelde een bejaarde landbouwer in 1963 te Zevenhuizen. "Die heette Sekwa. Waar die vandaan kwam weet ik niet meer. Dan kwam de kreupele mense. Hij streek ze allemaal en ze

13 *Maandblad tegen de Kwakzalverij* 28 (1908) nrs. 3 en 4, 32 (1912) nr. 3.

14 *Nederlandsch tijdschrift voor geneeskunde* 30 mei 1914, 2023, 2028. *Maandblad tegen de Kwakzalverij* 45 (1925) nr. 4.

15 Zie bijvoorbeeld: Harrie Franken, *Liederen en dansen uit de Kempen. Een optekening* (Hapert 1978) 254-255.

liepe".¹⁶ Een andere landbouwer uit Limburg zei in 1962 dat hij veel over Sequah had horen vertellen. "Omdat hij zelf niet als dokter mocht praktiseren, maakte hij gebruik van assistent Dr. Davenport. Hij trad eens in Venlo op, bij hotel Nationaal. Vooraf hield hij een optocht met muziek door de stad en trakteerde hij alle kinderen op babbeltjes. Met veel woorden en met muziek behandelde hij zijn patienten".¹⁷ In de herinnering is de naam van de hem vergezellende geneesheer vervangen door Sequah's eigen naam en dat zegt ook iets over de indruk die hij achterliet.

Gedifferentieerde populariteit

Wat was nu de oorzaak van Sequah's enorme, een eeuw lang door geen andere irreguliere genezer overtroffen populariteit? Wat leert zijn geschiedenis over de aantrekkingskracht van andere 'alternatieve' genezers? Waarom liep het volk, na een aarzelend begin, massaal te loop en waarom vlogen de flesjes olie met duizenden over de toonbank?

Het antwoord op dit soort vragen is niet eenvoudig. Het schijnt zelfs zo lastig te zijn dat de Commissie Alternatieve Behandelwijzen van de Gezondheidsraad, die recentelijk tot opdracht had de effectiviteit van allerhande niet-reguliere medicaties te onderzoeken, dergelijke vragen niet gesteld heeft, hoewel het probleem van de populariteit toch een belangrijke, zo niet de belangrijkste factor vormt bij de verklaring van het succes van allerhande 'kwakzalvers'.¹⁸

Laat ik het anders formuleren. Het is een geliefkoosde argumentatie van de huidige kwakzalverijbestrijders een groot deel van de genezingen van 'alternatieve' genezers toe te schrijven aan het zogenaamde placebo-effect. Als men dat doet, ontkomt men nog niet aan een onderzoek naar de achtergronden van de aantrekkingskracht van die geneeswijzen en -middelen. Juist als men van mening is dat het placebo-effect een niet te verwaarlozen rol speelt in genezingsprocessen, dan heeft het weinig zin te blijven steken in dubbel-blind onderzoek naar biologische effecten. Het wordt dan belangrijk de *culturele* werking van dergelijke processen nader in kaart te brengen. Dit vereist natuurlijk wel een andere benadering, namelijk één waarbij het denken in natuurwetenschappelijke termen verlaten wordt ten gunste van een cultuurwetenschappelijke aanpak. Het vereist een overstap van het denken in objectief verifieerbare

16 Archief P.J. Meertens-Instituut, handschrift Joh. Boonstra; Henk Kooijman, *Volksverhalen uit het grensgebied van Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland en Noord-Brabant* (Amsterdam 1988), nr. 1111; zie ook: *Volkskunde-atlas voor Nederland en Vlaams-België, Commentaar II* (Antwerpen 1965) 78-79.

17 Archief P.J. Meertens-Instituut, collectie Engels, nr. 50; zie ook: *Dagblad voor Noord-Limburg*, 29 december 1961.

18 Zie het rapport van de Gezondheidsraad, *Alternatieve behandelwijzen en wetenschappelijk onderzoek* (Den Haag 1993).

grootheden, naar het denken in veranderende beelden, gerelateerd aan bepaalde personen en aan bepaalde situaties. Kortom, een overstap van een biologisch naar een cultureel constructivisme.

Het is me inmiddels gebleken dat het weinig zin heeft een aantal algemene voorwaarden te identificeren waaronder een genezer aan populariteit wint. Bij verschillende soorten genezers en zelfs in individuele gevallen lijkt een complex van verschillende factoren een rol te hebben gespeeld en lijken er afzonderlijke zwaartepunten te zijn geweest. Peter Stegeman, het 'Staphorster Boertje' was tussen 1890 en 1920 op vaste dagen van de maand in bepaalde plaatsen in Nederland te raadplegen. Bij hem was het bijvoorbeeld van belang hoe hij met zijn patiënten communiceerde, zowel in woorden als in beweging. Hij besteedde ruime aandacht aan de klachten, sprak een begrijpelijke taal, hield afstand (hij keek alleen en raakte zijn patiënten niet aan), en vroeg slechts een vergoeding voor zijn medicijnen, niet voor het consult. De arts die hem een aantal jaren bijstond (zodat hij niet gerechtelijk vervolgd kon worden) raakte de lijdens daarentegen wel aan en uitte onbegrijpelijke klanken.¹⁹

Dit speciale patroon van directe communicatie met degenen die een genezer consulteerden is bijvoorbeeld weer niet over te planten op een andere in de eerste helft van de twintigste eeuw zeer beroemde genezer, de piskijker Pieter van Bijsterveldt, die in Rotterdam en omstreken zelfs een spreekwoordelijke status kreeg. Hij onderschreef weliswaar ook de integriteit van het lichaam van de patiënt, maar behandelde zijn klanten voornamelijk op afstand - zijn methode maakte dat ook mogelijk - en was dus minder dan het Staphorster boertje aangewezen op lijfelijke aanwezigheid, al sprak hij wel dezelfde, in dit geval orthodox Christelijke taal.

De factor taal is in zijn verschillende gedaantes wellicht als een algemeen principe te beschouwen waarop populariteit is gebaseerd, maar behoeft als zodanig wel steeds specifieke invulling. Dit mag bijvoorbeeld blijken uit de praktijken van somnambules, die hun populariteit onder meer ontleenden aan de orakeltaal die ze in hun trance voortbrachten, en dus voor iedereen onbegrijpelijk waren en daar juist hun medisch prestige aan ontleenden. En wat te denken van Sequah, een Engelsman, die zeker in het begin van zijn verblijf nauwelijks Nederlands sprak en altijd een tolk bij zich had om de woorden te vertalen die hij vanaf het toneel tot zijn toehoorders richtte?

Het beeld van Christus

De meest spraakmakende masseur van de laatste honderd jaar had zijn faam voor een deel te danken aan de wijze waarop hij reclame maakte. Een met goud beschilderde wagen zag men niet iedere dag. Massage als een toneelvoor-

19 Willem de Blécourt, 'Het Staphorster boertje. De geneeskundige praktijk van Peter Stegeman (1840-1922)', in: Marijke Gijswijt-Hofstra ed., *Geloven in genezen* (Amsterdam 1991) 171-194.

stelling was ook tamelijk ongebruikelijk, zelfs als het gros van de toeschouwers de eigenlijke handeling niet zag omdat die weliswaar op het toneel, maar achter een gordijn plaats vond. Sequah's orkest verpoosde ondertussen het publiek en boze tongen beweerden zelfs dat dit diende om het gekerm van de reumatieklidders te overstemmen als ze hardhandig met de olie werden ingewreven. Men zag weer wel hoe de voorheen door reuma gekwelde na afloop van de behandeling zijn stok of kruk wegwierp en een dansje op het toneel maakte. Bij gelegenheid organiseerde de masseur zelfs hardloophwedstrijden tussen de genezen patiënten - dit om te bewijzen dat zijn behandeling ook langer dan een avond een gunstig effect had.

Ook was hij een begenadigd spreker, waarvan men zowel in Nederland, als trouwens eerder al in Schotland, vond dat hij zich kandidaat moest stellen voor het parlement.²⁰ Hij spreekt zelfs beter dan Domela Nieuwenhuis, werd destijds in het *Algemeen Dagblad* geschreven. De tolk maakte dus niet zoveel uit. Desondanks is er een verschil tussen de begrijpende, vertrouwenwekkende genezer en de bekwame redenaar, die met een kwinkslag de aanvallen van zijn tegenstanders pareerde.

Het dunkt me dat er een diepere achtergrond is aan te wijzen voor Sequah's populariteit. Hij deed de mensen denken aan het beeld van Christus als genezer, onder andere doordat hij net als deze zijn handen gebruikte (Markus 6:5). "Wat U aan mij gedaan hebt is een wonder", zei een vrouw in Venlo tegen hem en velen zullen het met haar eens zijn geweest.²¹ Deze interpretatie mag misschien wat ver gezocht zijn, maar ik meen over voldoende aanwijzingen te beschikken dat tenminste een deel van zijn publiek de overeenkomst openlijk toegaf, en ik acht het bovendien allerm minst uitgesloten dat de rest het herkende. Het is zelfs waarschijnlijk dat de genezer er doelbewust op inspeelde.

Het berichtje uit de *Nieuwe Rotterdamse Courant* dat ik aan het begin van dit opstel citeerde bevat al een eerste aanwijzing: de zieken werden op een bed tot hem gebracht, heette het met stilzwijgende verwijzing naar de lamme uit het Bijbelverhaal (Markus 2:3-4). Een satirisch stuk laat de connectie eveneens zien. "En het geschiedde in deze dagen," zo begint het. Ik zal uit dit verhaal een paar andere zinnen aanhalen om de Bijbelse stijl verder te verduidelijken. "Toen kwam er een man uit een vreemd land zittende in een gouden wagen, met muziek en geschal, en de roem van zijn daden ging hem vooruit, want hij had velen genezen, en hij had loopende gemaakt, die in droefheid neerzaten". En: "Toen vielen de ouden en jongen op hun knieën en riepen in vervoering den naam van Sequah uit, en begonnen hem te prijzen met lofliederen en gebeden".²² Het gaat er mij in dit verband niet om dat de auteur door middel van overdrijving de genezer misschien belachelijk wilde maken, wat telt is de manier waarop hij dit deed. Anderen waren daar nog direkter in. Zo sprak een dominee in Dordrecht tijdens een van de uitvoeringen daar dat "God hem

20 *The Greenock Herald*, 5 april 1890, vgl. *Nieuwe Bredasche Courant*, 29 maart 1893.

21 *Limburger Koerier*, 13 januari 1893.

22 *De Amsterdammer*, 11 oktober 1891.

genomen heeft tot een staf in zijn hand, om de lijdende mensheid te genezen". Sequah was een 'Godsgezant' en die uitspraak werd de predikant nog maanden lang nagedragen door de Vereeniging tegen de Kwakzalverij.²³ "Hoe vindt U o.a. die Sequah-vergoding", schreef een andere criticus aan de *Noord Brabanter*, die vond dat mensen 'om strijd' naar de voorstelling gingen "om dáár den eenigen, den onsterfelijken held in den aureool van oppermacht en heerlijkheid te bewonderen".²⁴

Davenport zei zelf in Dordrecht: "ik ben geen gezant Gods - zoals een zekere predikant u deze week zeide; ik ben slechts een gewoon mensch die u vraagt te gelooven wat ik u zeg".²⁵ Dit weerhield hem er niet van juist in deze plaats een nieuw element aan zijn optreden toe te voegen door niet alleen de lammen en de kreupelen te genezen maar ook de armen te laven en te spijzen. Behoeftige mannen, vrouwen en kinderen werd, ieder op hun beurt, een gratis maaltijd aangeboden, waarbij doorgaans ook nog geschenken werden uitgedeeld, beschikbaar gesteld door de plaatselijke middenstand. Het publiek antwoordde met bloemen, gedichten en allerlei andere geschenken. Het volgende citaat geeft dat fraai weer: "Maandagavond werd hem zelfs een groote krans geschonken, vervaardigd van gele rozen en laurierbladeren. Op de linten [...] stond in het Nederlandsch en in het Engelsch afgedrukt: "Tijdens uwe komst in Nederland riep men: Geloof hem niet. Hij mocht u dooden. Een groot aantal ingezetenen van Dordrecht roept u nu toe: O! God bescherm den redder der aan rheumatiek lijdende menschheid en den weldoener der armen." Toen deze krans Sequah over het hoofd was gelegd, kende de geestdrift geen grenzen meer. "Lang zal hij leven in de gloria", klonk het uit aller mond. [...] Dinsdagavond [...] ontving Sequah eene keurigen ruiker van witte sering. [...] Namens eenigen van de voornaamste ingezetenen, die onbekend wenschten te blijven, werd hem met den ruiker een gedicht aangeboden, luidend:

Verdrukten op te beuren,
Te troosten die daar treuren,
Te helpen die daar schreien,
Den hongerige te laven,
Te zegenen met uw beste gaven,
Is plicht maar tevens zaligheid!'.²⁶

Na Dordrecht werden de maaltijden een vast onderdeel van zijn bezoek. Met genezen had dat niet zoveel meer te maken, wel met liefdadigheid, gemeen-

23 *Dordrechts Nieuwsblad*, 28 januari 1892; *Maandblad tegen de Kwakzalverij* jrg. 12, nr. 3,4, jrg. 13, nr. 9; J. van Riel, 'Geschiedkundig overzicht der Vereeniging over de jaren 1880-1905', in: *Gedenboek van de Vereeniging tegen de Kwakzalverij* (Dordrecht 1906) 160-197, aldaar 177.

24 *Noord Brabanter*, 11 november 1892.

25 *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 30 januari 1892.

26 *Algemeen Handelsblad*, 5 februari 1892. Zie ook: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 2 en 3 februari 1892.

schapszin en het imago van de genezer. Publieke maaltijden vormden zodoende een directe verwijzing naar het rituele avondmaal en versterkten het beeld dat men van de wonderdoener had.

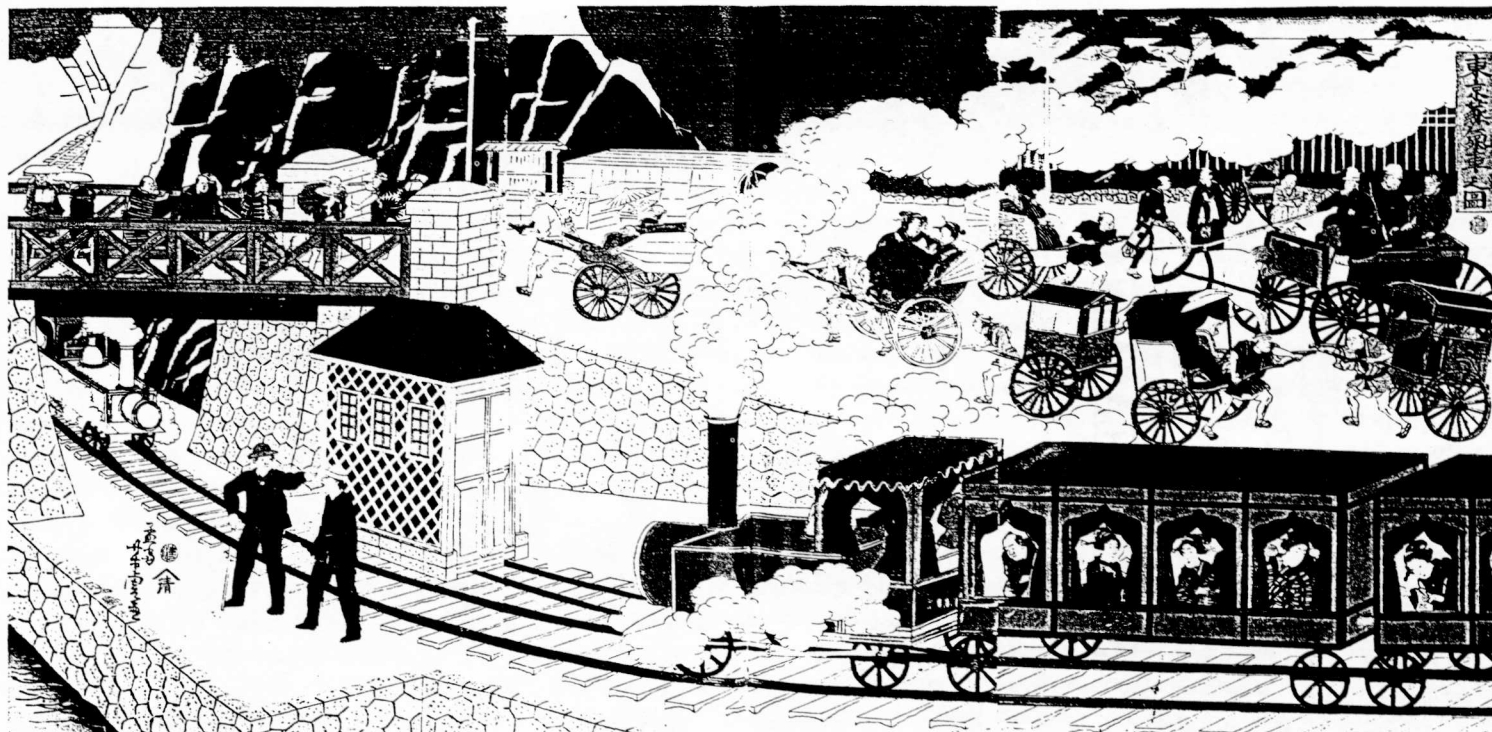
Fin de siècle

Bij de optredens van Sequah in Nederland is een aantal structurele elementen aan te wijzen, die overeenkomen met een voorstelling die men zich van Christus maakte. Dit was één van de belangrijkste achtergronden van het enorme succes van de genezer en van zijn nog jaren later naëchoënde roem. Sequah, kortom, was door God gezonden om de woekeraars, de officiële artsen, uit de tempel der gezondheidszorg te slaan. Aanvallen van de kant van de Vereniging tegen de Kwakzalverij en de tegen hem ingestelde vervolgingen versterkten slechts zijn martelaarschap. Hij betoonde zich een "weldoener der menschheid, een edelen menschenvriend" en een ieder die de moeite nam om naar hem toe te gaan - en dat deden er zeer velen - kon met eigen ogen aanschouwen hoe hij de zieken deed herrijzen en de kinderen tot zich deed komen (Markus 10:14).

Gezien de preoccupatie van de Christelijke leer met zogenaamde 'eindtijden', kan bovendien van belang zijn geweest dat Sequah vlak voor de eeuwwisseling opereerde. Ook dit werd destijds opgemerkt. "Zij, die reeds eenigen tijd geleden die rage hebben doorgemaakt, en zij, die haar nooit bijgewoond hebben, zullen zich nauwelijks een voorstelling kunnen maken van het 's-Gravenhage *fin de siècle*, dat, evenals Parijs een goede honderd jaar geleden naar Mesmer, nu naar den Sequah-agent loopt, als ware hij een wondermensch". Dit werd eind februari 1892 uit Den Haag geschreven.²⁷ Parallellen met de tegenwoordige tijd zijn niet moeilijk te vinden.

27 *Nieuws van den Dag*, 29 februari 1892.

SUPPLEMENT

Verkeerschaos te Shinagawa in het moderniserende Japan. Houtsnede door Yoshitora. Uit: Edward Seidensticker, *Low city, high city. Tokyo from Edo to the Earthquake* (New York 1983) tussen 48 en 49.